

С. Ю. Хамініч, А. А. Пабат

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара

**ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ
В ПЕРСПЕКТИВІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

У статті досліджено основні проблеми функціонування енергетичного сектора та перспективи підвищення конкурентоспроможності економіки країни.

Ключові слова: конкурентоспроможність, енергоємність, енергоефективність, валовий внутрішній продукт, енергозалежність.

В статье рассмотрены основные проблемы функционирования энергетического сектора и перспективы повышения конкурентоспособности экономики страны.

Ключевые слова: конкурентоспособность, энергоёмкость, энергоэффективность, валовый внутренний продукт, энергозависимость.

In article the basic problems of functioning of power sector and prospect of increase of competitiveness of national economy are considered.

Keywords: competitiveness, power-hungryness, energyeffectiveness, gross domestic product, energydependence.

Після здобуття суверенітету перед нашою країною постали питання великої енергетичної залежності держави від імпорту газу, нафти, ядерного палива, значного рівня енергоємності та низької ефективності використання своєї енергетики. За умов швидкого переходу на світові розрахунки за спожиту енергію, що є причиною значних економічних труднощів вітчизняної економіки, питання енергоефективності та енергозбереження постають перед кожним її споживачем [1]. Саме тому вкрай необхідним є проведення аналізу сучасного стану паливно-енергетичного комплексу задля розробки ефективних та дійових стратегій виходу з кризи та формування напрямків перспективного розвитку енергетики України [2].

Останнім часом питання енергетичної політики та формування доступних цін на енергоносії турбують не тільки ведучих економістів та політиків, але і малих підприємців та звичайних споживачів комунального побуту. Саме тому дослідженням проблем в енергетичній галузі займаються такі вчені та науковці, як Є.Є. Гарковенко, В. Микитенко, Ю.В. Макогон, С.Ф. Єрмілов, А.І. Амоша, О.М. Суходоля. На думку фахівців ситуація в енергетичному секторі економіки набуває надкритичного стану, коли необхідно застосовувати активні, радикальні дії, щоб гарантувати національну енергетичну безпеку країни та забезпечити подальший її розвиток.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану енергетичного комплексу, порівнянні основних енергетичних показників України і розвинутих країн світу та визначенні основних заходів підвищення рівня енергетичної безпеки держави в умовах інтеграції в європейський простір.

Вирішення основних проблем в енергетиці країни тісно пов'язане із забезпеченням енергетичної незалежності держави та її національної безпеки. Сьогодні паливно-енергетичний комплекс має визначальний вплив на функціонування всіх галузей економіки України, вирішення проблем соціальної сфери та на ступінь добробуту населення. Фактично він посідає місце несучої конструкції як в економіці, так і в державі загалом.

Основним показником дієздатності промислового потенціалу країни виступає

показник ВВП (валовий внутрішній продукт), який у певній мірі відображає рівень розвитку держави. Необхідно відзначити, що з моменту здобуття Україною незалежності в країні була відсутня стратегічна політика розвитку національної економіки, про що свідчить відносна динаміка національного ВВП – порівняно з іншими країнами, зокрема країнами СНД (Співдружність Незалежних Держав). Хаос у політичному та фінансовому житті країни супроводжувався стагнацією економіки в цілому. Науково-технічне відставання майже в усіх галузях економіки, застарілі енергетичні технології, гострий дефіцит інвестицій, високий рівень спрацьованості основних виробничих фондів, якісне погіршення і затримка розвитку сировинної бази, значний рівень «тінізації» фінансових і економічних відносин – закономірний підсумок даного етапу історичного розвитку, що провокує реальну загрозу економічній безпеці і територіальній цілісності України [3]. Так, на рис. 1 представлено рівень номінального ВВП та ВВП з урахуванням ПКС (паритету купівельної спроможності) в деяких країнах світу в 2008 році [10].

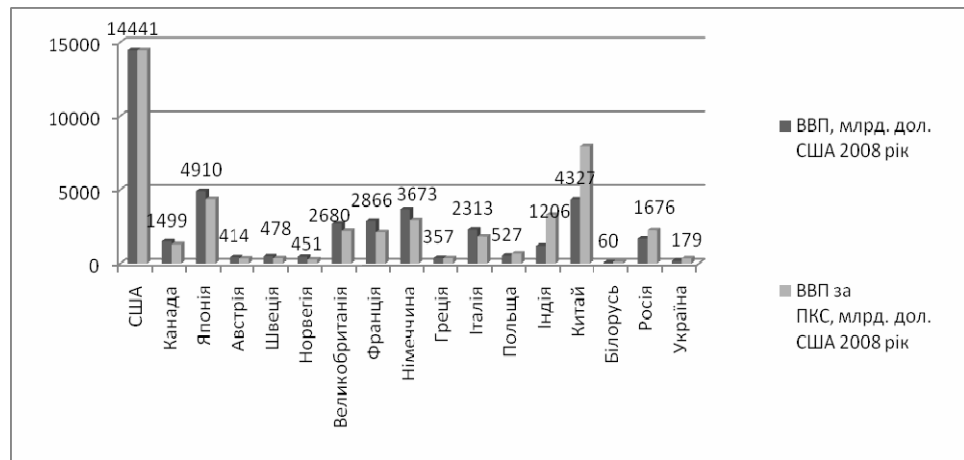

Рис. 1. Рівень ВВП України та розвинутих країн світу, 2008 рік, млрд. дол. США

З рис. 1 видно, наскільки нерівномірно відбувається розподіл ВВП за різними країнами. Так, рівень ВВП Сполучених Штатів Америки в 2008 році склав близько 14,4 трлн. дол. США, що в декілька разів більше, ніж ВВП будь-якої іншої, навіть європейської країни. Необхідно також зауважити, що для країн, які розвиваються, є характерним така тенденція, коли рівень ВВП за ПКС значно більший, ніж загальний рівень ВВП, так в Україні ВВП за ПКС у 2008 році склав 337 млрд. дол. США проти 179 млрд. дол. США загального ВВП. Наприклад в Індії рівень ВВП за ПКС вищий від номінального у 2,8 раза, в Китаї – 1,8 раза, Білорусі – 2 рази, в Росії – 1,4 раза, тоді як в розвинутих країнах ситуація зворотна, і тут номінальний рівень ВВП вищий, ніж ВВП з урахуванням ПКС. Така ситуація в країнах, що розвиваються, викликана, перш за все, бажанням держави захистити національну економіку та на загальному низькому рівні прожиткового мінімуму громадян підняти їхню купівельну спроможність.

Але загальний рівень ВВП не є абсолютно об'єктивною оцінкою економічного стану, оскільки перебуває в певній залежності не тільки від потужності промислового потенціалу держави, але й від загальної чисельності населення, наприклад як Китай, і тому на наступному рис. 2 наведено дані ВВП на душу населення, а також енергоспоживання на душу населення.

Рис. 2. Рівень ВВП та енергоспоживання на душу населення в Україні і розвинутих країнах світу, 2008 рік [10]

З рис. 2 видно, що в Україні ВВП на душу населення складає 3,9 тис. дол. США, що майже в 2 рази менше, ніж у Білорусі і в 3 рази нижче, ніж у Росії, та в 11–24 разів нижче відносно розвинутих країн Європи, натомість енергоємність ВВП нашої країни в декілька разів перевищує як світовий рівень, так і загальноєвропейський (рис. 3).

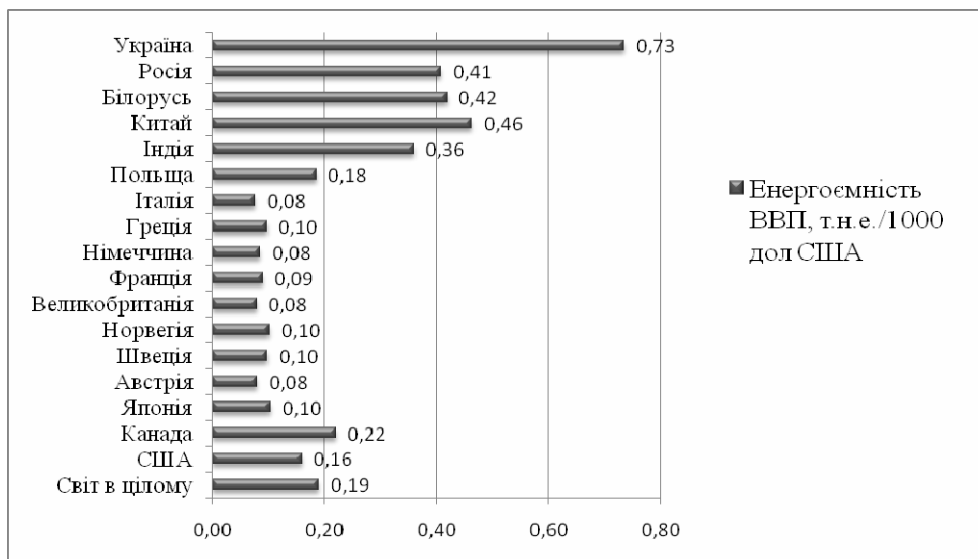

Рис. 3. Енергоємність ВВП України та деяких країн світу, 2008 рік, т.н.е./1000 дол. США [10]

Необхідно зауважити, що в останні роки розвинуті країни демонструють енергоефективне зростання своїх економік: на 1% приросту ВВП тут припадало лише 0,4% приросту енергоспоживання. Завдяки цьому енергоємність світового господарства зменшилась на 7,5%, а в розвинутих країнах на 21–27%. Взагалі для промислово розвинутих та нових індустріальних країн показник енергоємності рідко коли перевищує 0,3. Такий стан речей, коли промисловість країни надто ресурсоемна та вкрай неефективна, об'єктивно обмежує конкурентоспроможність

національного виробництва і лягає важким тягарем на економіку – тим паче в умовах її зовнішньої енергетичної залежності.

За даними фахівців, рівень енергозалежності України становить 55% [4], а це близько 16% ВВП, у тому числі газу – 5,5%. Між тим, рівень енергозалежності нашої держави від імпортованих поставок енергоресурсів не такий уже й критичний, порівняно, наприклад, із середньоєвропейським. У Німеччині цей показник складає – 61,4%, в Італії – 82,1%, в Ірландії – 90,0%, у Франції – 50% (рис. 4).

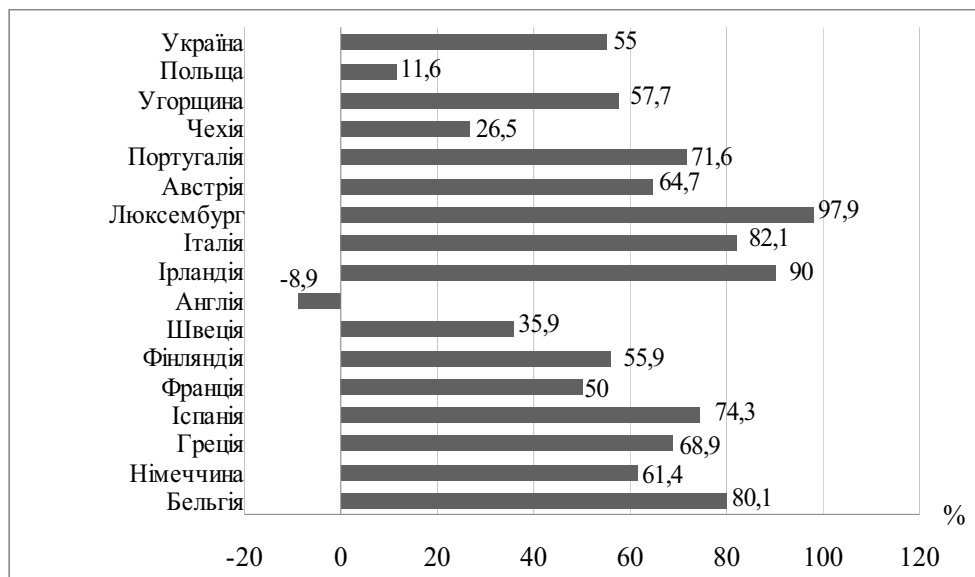

Рис. 4. Рівень енергетичної залежності України та країн Європи [5]

Але основна проблема національного паливно-енергетичного комплексу полягає не стільки в рівні самозабезпеченості енергоресурсами, скільки в виключній, практично монополній залежності постачання енергетичної сировини від Росії. Сьогодні економіка нашої країни на 70-75% залежить від російських поставок газу та нафти, та на 100% залежить від поставок ядерного палива з Росії і на 85% від поставок необхідного для вітчизняних АЕС устаткування [6].

У нафтогазовому комплексі протягом останніх років практично втрачено казахстанське джерело нафтопоставок в Україну: якщо в 2003 році частка казахської нафти в загальному обсязі надходжень на вітчизняні НПЗ становила 4,6% (1,1 млн.т) [7], то в 2004р. – вже 3,4% (797 тис. т). А в 2005 році поставки нафти з Казахстану взагалі припинилися, і єдиним джерелом імпорту нафти в Україну залишилась Росія, на яку припадало 85% поставок цього енергоресурсу на НПЗ нашої країни, решта надходила з вітчизняних видобувних компаній [7]. Аналогічна ситуація відбулась і в газовому комплексі, з 2007 року контроль над постачанням газу з Туркменистану також перейшов до Росії [8], і на сьогодні постачання колишнього туркменського газу в обсязі 34 млрд.куб.м здійснює Російська Федерація, надаючи Україні в загальному обсязі близько 40-50 млрд.куб.м при загальному споживанні газу в обсязі 64–69 млрд.куб.м [9]. А в світовій практиці вважається, якщо більше 30% поставок енергоносіїв належить одній країні, то остання отримує контроль над економічними та політичними процесами країни – імпортера палива, з чого випливає, що стан енергетичної залежності України від Росії досяг надкритичного рівня загрозливого впливу в геополітичному плані [8].

В ситуації, що склалася, Україні вкрай необхідно негайно диверсифікувати джерела та маршрути постачання енергетичних ресурсів. Українські приватні компанії мають повернути собі ринки та створити нові інвестиційні проекти в центральноазіатських республіках. Без великого українського капіталу не варто й сподіватися на постачання каспійської нафти та запуск в аверсному режимі нафтопроводу «Одеса–Броди». Так, на рис. 5 показані економічно доцільні джерела диверсифікації енергопостачання та орієнтовний час вичерпання їх запасів.

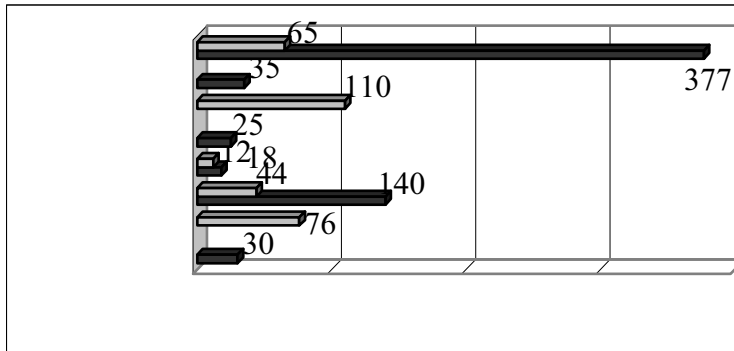

Рис. 5. Орієнтовний час вичерпання запасів доцільних джерел диверсифікації енергоносіїв

Таким чином, основним фактором зниження енергоємності промисловості в перспективі євроінтеграції є формування ефективно діючої системи державного управління сферою енергозбереження, що передбачає підвищення ефективності видобутку, перетворення, транспортування та споживання енергоресурсів, зниження енергоємності виробництва продукції та надання послуг за рахунок впровадження новітніх енергоефективних технологій та енергозберігаючих заходів. Також до першочергових заходів підвищення рівня енергетичної безпеки держави необхідно віднести: оптимізацію структури промислового комплексу шляхом модернізації основних виробничих фондів та заміщення ресурсо- та енергоємних галузей сучасними більш технологічними напрямками, такими як машинобудування та виробництво споживчих товарів; диверсифікацію джерел та маршрутів постачання газу та нафти; створення в країні стратегічного резерву викопних енергоресурсів; зменшення енергетичної залежності України від зовнішніх поставок палива.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Різніченко Л.В. Формування інноваційної складової в енергоефективній діяльності підприємства / Л.В. Різніченко, С.В. Хома // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №8(98). – С. 129–135.
2. Гарковенко Є.Є. Сутність, структура та роль паливно-енергетичного комплексу в економічному житті країни / Є.Є. Гарковенко // Вісник економічної науки України. – 2007. – №1. – С. 33–36.
3. Діак І.В. Енергозбереження – справа державної ваги. «Формування енергозберігаючої моделі розвитку України» / І.В. Діак // Энергосбережение. – 2007. – №1. – С. 6–11.
4. Макогон Ю.В. Перспективы использования альтернативных и вторичных источников энергии в Украине / Ю.В. Макогон // Энергосбережение. – 2007. – №7. – С. 26–28.
5. Півняк Г. Енергозбереження в промисловому секторі економіки / Г. Півняк // Энергосбережение. – 2007. – №8. – С. 2–7.
6. Каретко В.О. Енергетична політика України після українсько-російського газового конфлікту: шляхи подолання критичної залежності / В.О. Каретко // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №4. – С. 110–125.

7. Єрмілов С.Ф. Сучасна енергетична політика України: необхідні складові у макровимірі / С.Ф. Єрмілов // Энергосбережение. – 2006. – №7. – С. 2–5.
8. Филюк Г. Сучасний стан та перспективи енергозабезпечення України / Г. Филюк // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2006. – №89. – С. 58–61.
9. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
10. Офіційний сайт компанії British Petroleum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bp.com

Надійшла до редколегії 27.04.2010.